

YASHIL IQTISODIYOT ORQALI BARQAROR RIVOJLANISHNING ISTIQBOLLARI

Qudiyarov K. R., Baymbetova A. Sh.

Qoraqalpoq davlat universiteti

So'nggi yillarda dunyo miqyosida iqtisodiy rivojlanish bilan bir qatorda atrof-muhit muhofazasi, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ekologik barqarorlik masalalari dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Aholi sonining ortishi, sanoat ishlab chiqarishining kengayishi hamda tabiiy resurslardan haddan tashqari foydalanish natijasida ekologik muammolar keskinlashib bormoqda. Iqlim o'zgarishi, havo va suv resurslarining ifloslanishi, yer degradatsiyasi hamda biologik xilma-xillikning kamayishi kabi muammolar iqtisodiy taraqqiyotning yangi, ekologik jihatdan barqaror modelini shakllantirish zaruratini yuzaga keltirdi. Shu sababli zamonaviy iqtisodiy siyosatda "yashil iqtisodiyot" konsepsiyasi muhim yo'nalishlardan biri sifatida qaralmoqda.

Yashil iqtisodiyot – bu iqtisodiy o'sishni ta'minlash bilan birga atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirishga, tabiiy resurslardan samarali foydalanishga va jamiyat farovonligini oshirishga qaratilgan iqtisodiy tizimdir. Ushbu modelda ishlab chiqarish va iste'mol jarayonlari ekologik talablar asosida tashkil etiladi, energiya samaradorligi oshiriladi, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan keng foydalaniladi hamda chiqindilarni kamaytirish va qayta ishlash tizimi rivojlantiriladi. Natijada iqtisodiy rivojlanish bilan ekologik barqarorlik o'rtasidagi muvozanat ta'minlanadi.

Bugungi kunda ko'plab davlatlar barqaror rivojlanish strategiyalarida yashil iqtisodiyot tamoyillarini joriy etishga alohida e'tibor qaratmoqda. Energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish, "yashil" investitsiyalarni rag'batlantirish, ekologik soliqlarni qo'llash hamda tabiiy resurslarni boshqarishning samarali mexanizmlarini ishlab chiqish ushbu jarayonning muhim yo'nalishlari hisoblanadi. Shu bilan birga, yashil iqtisodiyotga o'tish nafaqat ekologik muammolarni hal qilish, balki yangi ish o'rinlarini yaratish, innovatsion texnologiyalarni rivojlantirish va iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish imkonini ham beradi.

O'zbekiston Respublikasida ham so'nggi yillarda barqaror rivojlanishni ta'minlash va ekologik muammolarni kamaytirish maqsadida yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonlari izchil amalga oshirilmoqda. Energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish, ekologik toza texnologiyalarni joriy etish hamda tabiiy resurslardan oqilona foydalanish bo'yicha qator davlat dasturlari va strategiyalar qabul qilingan. Bu esa mamlakat iqtisodiyotini ekologik jihatdan barqaror rivojlantirish va kelajak avlodlar uchun qulay yashash muhitini yaratishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Yashil iqtisodiyotga o'tish jarayoni turli iqtisodiy mexanizmlar orqali amalga oshiriladi. Ushbu mexanizmlar iqtisodiy faoliyatni ekologik jihatdan barqaror rivojlantirishga xizmat qiladi. **Birinchidan**, ekologik soliqlar muhim iqtisodiy mexanizmlardan biri hisoblanadi. Ekologik soliqlar atrof-muhitga zarar yetkazuvchi faoliyatni kamaytirish hamda korxonalarni ekologik toza texnologiyalarni joriy etishga undaydi. Ko'plab rivojlangan mamlakatlarda karbon solig'i, chiqindilar uchun to'lovlar va tabiiy resurslardan foydalanish uchun yig'imlar joriy etilgan [1]. **Ikkinchidan**, yashil investitsiyalar yashil iqtisodiyotga o'tishning muhim vositasi hisoblanadi. Yashil investitsiyalar ekologik toza texnologiyalarni rivojlantirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini joriy etish va energiya samaradorligini oshirishga qaratiladi. Xususan, quyosh va shamol energetikasi, energiya tejamkor texnologiyalar, ekologik transport tizimlari yashil investitsiyalar uchun ustuvor yo'nalishlar hisoblanadi [3]. **Uchinchidan**, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlari ham muhim ahamiyatga ega. Davlat tomonidan ekologik standartlar joriy etilishi, subsidiyalar va soliq imtiyozlari berilishi yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonini tezlashtiradi. Shuningdek, innovatsion texnologiyalarni joriy etish ham muhim mexanizm hisoblanadi. Zamonaviy texnologiyalar energiya sarfini kamaytirish, chiqindilarni qisqartirish hamda ishlab chiqarish samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Jahon tajribasida yashil iqtisodiyot. Bugungi kunda ko'plab davlatlar yashil iqtisodiyotga o'tish bo'yicha turli strategiyalarni amalga oshirmoqda. Yevropa Ittifoqi mamlakatlari yashil iqtisodiyot siyosatini faol amalga oshirayotgan hududlardan biri hisoblanadi. Yevropa Ittifoqining "European Green Deal" strategiyasi energiya samaradorligini oshirish, karbon chiqindilarini kamaytirish hamda qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirishga qaratilgan [4]

Germaniyada "Energiewende" siyosati orqali energiya tizimini modernizatsiya qilish va qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish bo'yicha muhim natijalarga erishilgan. Janubiy Koreyada esa "Green Growth" strategiyasi qabul qilingan bo'lib, unda yashil texnologiyalarni rivojlantirish va energiya samaradorligini oshirishga katta e'tibor qaratilgan. Xitoy ham yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida faol ishtirok etmoqda. Mamlakatda quyosh va shamol energetikasi bo'yicha yirik loyihalar amalga oshirilmoqda [2].

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, yashil iqtisodiyotga o'tishda davlat siyosati, investitsiyalar va innovatsion texnologiyalar muhim rol o'ynaydi. O'zbekiston Respublikasida yashil iqtisodiyotga o'tish. O'zbekiston Respublikasida ham so'nggi yillarda yashil iqtisodiyotga o'tish bo'yicha muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. Mamlakatda energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish hamda tabiiy resurslardan oqilona foydalanish bo'yicha qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

2019-yilda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bilan "2019–2030-yillarda O'zbekiston Respublikasining yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi" tasdiqlandi. [5] Ushbu strategiya energiya samaradorligini oshirish, suv resurslaridan samarali foydalanish hamda chiqindilarni qayta ishlash tizimini rivojlantirishni nazarda tutadi. Shuningdek, mamlakatda quyosh va shamol elektr stansiyalarini qurish bo'yicha yirik investitsiya loyihalari amalga oshirilmoqda. Bu esa energiya ishlab chiqarishda ekologik toza texnologiyalar ulushini oshirishga xizmat qilmoqda.

Qishloq xo'jaligida ham suv tejovchi texnologiyalarni joriy etish, yer resurslaridan samarali foydalanish va ekologik toza ishlab chiqarishni rivojlantirish bo'yicha muhim islohotlar olib borilmoqda.

Yashil iqtisodiyot — iqtisodiy o'sishga erishgan holda atrof-muhitni himoya qilishni asosiy tamoyil qilib olgan iqtisodiy faoliyat modeli. Bu modelda inson faoliyati, tabiiy muhit va iqtisodiyot o'rtasidagi muvozanat saqlanadi, energiya samaradorligi oshiriladi va resurslar oqilona boshqariladi.

Yashil iqtisodiyot o'zida uch asosiy elementni mujassamlashtiradi:

1. ekologik barqarorlik — zararli chiqindilarni kamaytirish, atmosferaga zarar yetkazmaslik;
2. iqtisodiy samaradorlik — resurslardan tejamkor foydalanish va raqobatbardoshlikni oshirish;
3. ijtimoiy farovonlik — aholi salomatligi va yashash sharoitini yaxshilash [7].

Yashil iqtisodiyotning eng muhim yo'nalishlaridan biri — atrof-muhitni himoya qilishga yo'naltirilgan iqtisodiy mexanizmlarni joriy etish. Bu yo'nalish ekologik soliqlar, iqtisodiy rag'batlar va normativ talablar orqali amalga oshiriladi. Xususan, atrof-muhitga salbiy ta'sir ko'rsatadigan korxonalar uchun soliq yukini oshirish, ifloslanishni kamaytirishga qaratilgan to'lovlar joriy etish kabi mexanizmlar bunga misol bo'la oladi [6].

Bundan tashqari, yashil iqtisodiyot atrof-muhitni muhofaza qilish strategiyasini shakllantirishda davlat siyosati, ilmiy tadqiqotlar va jamoatchilik ishtirokini ham qo'llaydi. Bu jarayon, ekologik xavfsizlikni ta'minlash hamda iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish bo'yicha samarali vositadir.

Resurslardan oqilona foydalanishdagi o'rni. Resurslardan oqilona foydalanish — yashil iqtisodiyotning ajralmas qismi. U suv, energiya, yer va boshqa tabiiy boyliklarni samarali boshqarishni nazarda tutadi. Bu konsepsiya doirasida: Qayta tiklanuvchi energiya manbalarini joriy etish, Energiya samarador texnologiyalarni ishlab chiqish, Suv tejaydigan va chiqindilarni kamaytiradigan usullarni qo'llash muhim hisoblanadi [8]. Yashil iqtisodiyot modellari resurslardan foydalanish samaradorligini oshirib, iqtisodiy samaradorlikni saqlaydi hamda atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytiradi. Natijada ekologik barqarorlik va iqtisodiy o'sish bir vaqtning o'zida amalga oshiriladi. Iqtisodiy o'sishni ta'minlashdagi roli. Ko'p tadqiqotchilar ta'kidlashicha, yashil iqtisodiyot faqat atrof-muhitni muhofaza qilmaydi, balki **iqtisodiy o'sish va barqaror rivojlanishni ham qo'llab-quvvatlaydi**. Masalan, ekologik toza texnologiyalarni joriy etish yangi ish o'rinlarini yaratadi, investitsiyalarni jalb etadi hamda milliy iqtisodiyot raqobatbardoshligini oshiradi. Bu esa iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy farovonlikni ta'minlaydi.

O'zbekiston sharoitida ham yashil iqtisodiyot konsepsiyasi iqtisodiyotning modernizatsiyasiga xizmat qilmoqda. Xususan, qayta tiklanadigan energiya manbalarini joriy etish, energiya samaradorligini oshirish strategik yo'nalishlar sifatida belgilangan. Bu esa mamlakat iqtisodiyotining uzoq muddatli barqaror rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi [8]. Xulosa qilib aytganda, yashil iqtisodiyot konsepsiyasi bugungi kunda barqaror rivojlanishning asosiy tamoyillaridan biri hisoblanadi. Uning mohiyati — iqtisodiy o'sish, resurslardan oqilona foydalanish hamda atrof-muhitni muhofaza qilishni uyg'unlashtirishdir. Bu konsepsiya nafaqat ekologik barqarorlikni ta'minlaydi, balki iqtisodiy samaradorlikni oshiradi hamda ijtimoiy farovonlikni yaxshilaydi. Shuning uchun yashil iqtisodiyotga o'tish jarayoni har bir mamlakatda, shu jumladan O'zbekiston Respublikasida ham dolzarb va strategik maqsad bo'lib qolmoqda.

Bu borada hali ham oldimizda qilinishi kerak bir qancha yo'nalishlar bor.

1. Jahon tajribasidan kelib chiqib yashil soliqlarni bosqichma bosqich joriy etish.
2. Yashil iqtisodiyot tushunchasini aholi ongiga chuqur singdirish maqsadida ta'lim tizimida amaliy ishlar olib borish.
3. Yashil loyihalarni qo'llab quvvatlash bo'yicha yangicha yondashuvlar olib borish.
4. Yangi texnologiyalarni hayotga tadbiq qilish. (Tomchilatib sug'orish texnologiyalari, yer osti suvlarini tozalash uskunalar, kichik korxonalarda chiqindilarni mahalliy qayta ishlash texnologiyalari)
5. Muqobil energiyalarni ko'proq hayotga tadbiq qilish uchun davlat subsidiyalari.

Shu asosda aytilish mumkinki, yashil iqtisodiyot konsepsiyasi nafaqat ekologik barqarorlikni ta'minlash, balki milliy iqtisodiyotning uzoq muddatli rivojlanishi va ijtimoiy farovonlikni mustahkamlashning muhim vositasidir.

ADABIYOTLAR

1. Pearce D., Markandya A., Barbier E. Blueprint for a Green Economy. London: Earthscan, 1989.
2. World Bank. Inclusive Green Growth: The Pathway to Sustainable Development. Washington DC, 2012.
3. OECD. Green Growth Indicators. Paris, 2017.
4. European Commission. The European Green Deal. Brussels, 2020.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktabrdagi PQ-4477-son qarori "2019–2030-yillarda O'zbekiston Respublikasining yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi".
6. Ataniyazova M. Yashil iqtisodiyot: mohiyati, tushunchasi va rivojlanish tamoyillari. GREEN ECONOMY AND DEVELOPMENT, 2025.
7. Yuldashev M. Yashil iqtisodiyot: mazmun mohiyati, nazariya va amaliyot. GREEN ECONOMY AND DEVELOPMENT, 2023.
8. Bekzod Bakhtiyorovich T. Analysis of green economic growth indicators in Uzbekistan. GREEN ECONOMY AND DEVELOPMENT, 2025.

Annotatsiya. Maqolada hozirgi vaqtda jahonda juda muhim va global ekologik muammolarning echimi sifatida ko'rilyotgan, «yashil» iqtisodiyotga o'tishdagi iqtisodiy mexanizmlarni jahon tajribasi va O'zbekiston respublikasi misolida ko'rib chiqamiz. Shuningdek yashil iqtisodiyot konsepsiyasining mazmun-mohiyati, uning atrof-muhitni muhofaza qilish, resurslardan oqilona foydalanish hamda iqtisodiy o'sishni ta'minlashdagi o'rni yoritib beriladi.

Kalit so'zlar: barqaror rivojlanish, iqtisodiy mexanizm, energiya tejamkorligi, yashil soliqlar, davlat siyosati, innovacion texnologiyalar, investitsiyalar.

Аннотация. В статье мы рассмотрим экономические механизмы перехода к "зеленой" экономике, которые в настоящее время рассматриваются в мире как решение очень важных и глобальных экологических проблем, на примере мирового опыта и Республики Узбекистан. Также раскрывается сущность концепции зеленой экономики, ее роль в охране окружающей среды, рациональном использовании ресурсов и обеспечении экономического роста.

Ключевые слова: устойчивое развитие, экономический механизм, мировой опыт, энергосбережение, зеленые налоги, государственная политика, инновационные технологии, инвестиции.

Abstract. In this article, we will examine the economic mechanisms for transitioning to a "green" economy, which are currently viewed as a solution to very important and global environmental problems in the world, using the example of world experience and the Republic of Uzbekistan. The essence of the concept of a green economy, its role in environmental protection, rational use of resources, and ensuring economic growth are also highlighted.

Key words: sustainable development, economic mechanism, energy saving, green taxes, state policy, innovative technologies, investments.
